

**EBU'L-FETH el-BUSTÎ'NİN KASİDE-İ NÜNİYYE'SİNİN, DİYARBAKIRLI
SAİD PAŞA TARAFINDAN YAPILAN TÜRKÇE MANZUM TERCÜMESİ***

Dr. Mehmet ATALAY**

ÖZET

Hicrî IV. yüzyılın sonlarında ve Gazneliler devrinde yaşayan Ebu'l-Feth el-Bustî, tevhid ve maarif hakkında Arapça ve Farsça şiirleri, darbimesel niteliğindeki secili hikmetli sözleri ile ünlüdür. Adı geçen şairin, ahlâkî öğütler içeren '*Unvânu'l-hikem* adlı Arapça bir kasidesi vardır. Bu makalede, sözkonusu kasidenin, Diyarbakırlı Saîd Paşa tarafından yapılmış manzum Türkçe tercümesine yer verilmiştir.

ABSTRACT

Abû'l-Fath al-Bustî, who lived in the later part of Islamic fourth century, is famous for his Arabic and Parsian poems and for his sayings of high moral character. He has an Arabic qasida '*Unvân al-Hikam* which contains moral advices. In this article, the Turkish translation of this qasida which was translated by Diyarbakırlı Said Pasha was studied.

Ebu'l-Feth el-Bustî (ö. 401/1010), hicrî IV. yüzyılın sonunda ve Gazneliler devrinin başlarında yaşamış ünlü züllisâneyn şair ve yazarlardandır. Afganistan'ın Bust şehrinde doğmuştur. Gençliğinde ciddi bir eğitim görmüş ve hadis tahsil etmiştir. Sâ mânîlerden Nûh b. Mansûr (366-387/977-997)'un münşî ve kâtipliği görevinde bulunmuştur. Bust emîri Batyuz'a da kâtiplik yapmıştır. Gazneli Mahmûd'un babası Nâsiruddîn Sebuktekin, Bust'u ele geçirdikten sonra onun hizmetine girmiş ve

* Bu makalede, Süleyman Nazif'in takdimiyle verilecek olan Kasîde-i Nûniyye'ye ait 45 beyit ve bu beyitlerin Diyarbakırlı Saîd Paşa tarafından yapılan Türkçe manzum tercümesi, Tâhirî'l-Mevlevî (1877-1951) tarafından 1919-1926 yılları arasında çıkarılan ve 68 sayı yayımlanan *Mahfil* adlı derginin şu sayı ve sayfalarında yer almıştır: sy. 26 (1340), s. 31-33; sy. 27 (1341), s. 53-54; sy. 28 (1341), s. 84.

Bu makale yayımlanmak üzere Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'ne verildikten sonra, Saîd Paşa'nın divançesinin basıldığından haberdar olduk. (*Diyarbakırlı Saîd Paşa Dîvânı*, haz. Kenan Erdoğan, Manisa 2004.) Makalemizde söz konusu olan kaside, bu divânın 42-45. sayfalarında yer almaktadır.

** Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı.

divan-ı resailde görev almıştır. Sebuktekin'in ölüm tarihi olan 387/997'ye kadar bu görevde bulunmuş, Mahmûd'un saltanatının ilk yıllarında da aynı görevde kalmıştır.¹

Tevhid ve maarif hakkında şiirler, emsal hükmünde müsecca ' hikemî sözler söyleyen Ebu'l-Feth el-Bustî'nin, Arapça ve Farsça birer divanı vardır.² Şairin Arapça divanı, 1294/1877'de Beyrut'ta basılmıştır.³

Ebu'l-Feth el-Bustî'nin, ahlâkî öğütler içeren, *basit* bahrinin *mefâ'ilün fâ'ilün müstef'ilün fe'ilün* vezniyle kaleme alınmış, '*Unvânu'l-hikem*, '*Unvânu'l-hilm* veya *Kaside-i Nüniyye* adıyla tanınan Arapça bir kasidesi vardır. 63 beyitten oluşan bu kaside, Bedruddîn-i Câcermî tarafından (ö. 686/1287) Farsçaya⁴, J. Von Hammer tarafından Almancaya çevirilmiştir.⁵ Aynı kaside M. Sadi Çöğenli tarafından Türkçeye tercüme edilerek yayımlanmıştır.⁶

¹ Râdüyânî, Muhammed b. 'Omer, *Tercumânu'l-belâga* (nşr. Ahmed Ateş), İstanbul 1949, haşiye ve izahtar kısmı, s. 94-95.

² 'Avfî, Muhammed, *Lubâbu'l-elbâb* (nşr. E.G. Browne, tavihât kısmını İngilizceden çev.: Muhammed-i 'Abbâsî), I-II, Tahran 1361 hş., I, 65.

³ Muderris-i Tebrizî, Mîrzâ Muhammed 'Alî, *Reyhânetu'l-edeb fî terâcimi'l-ma'rûfîn bi'l-kunyeti ve'l-lakab yâ kunâ ve elkâb*, I-VIII, Tahran 1374 hş., I, 264.

⁴ Matlâi

هر كمالی كه ز دنیا ست همه نقصان است   سود كان محض نكوئی نبود خسران است

olan ve 64 beyitten oluşan bu Farsça çeviri için bk. el-Câcermî, Muhammed b. Bedr, *Mûnisu'l-ahrâr fî dakâ'iki'l-eş'âr* (nşr. Mîr Sâlih-i Tabîbî), I-II, Tahran 1350 hş., II, Mukaddime, s. 10-14; krş. *Reyhânetu'l-edeb*, I, 264; Devletşâh, 'Alâ'uddevle Bahtîşâh el-Gâzî, *Tezkiretu's-şu'arâ* (nşr. Muhammed-i Ramazânî), Tahran 1338 hş., s. 164.

⁵ M. Sadi Çöğenli, "Ebu'l-Feth El-Büstî ve Unvânu'l-Hikem Tercümesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, yıl: I, sy. 2 (Ağustos-Eylül-Ekim 1999), s. 121.

⁶ *Unvânu'l-hikem*, çev. M. Sadi Çöğenli, Erzurum 1988 ve 1993; M. Sadi Çöğenli, a.g.m., *Akademik Araştırmalar Dergisi*, yıl: I, sy. 2 (Ağustos-Eylül-Ekim 1999), s. 121-131. Ebu'l-Feth el-Bustî hakkında ayrıca bk. Se'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdulmelik b. Muhammed b. İsmâ'il, *Yetîmetu'd-dehr fî mehâsini ehli'l-'asr* (nşr. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd), I-II, Kahire 1375/1956, IV, 304; *Tezkiretu's-şu'arâ*, s. 23-24; Hidâyet, Rızâ Kulihân, *Mecma'u'l-fusahâ*' (nşr. Muzâhir-i Musaffâ), I-IV, Tahran 1336 hş., I, 150-151; Ethé, Hermann, *Târîh-i Edebiyyât-ı Fârsî* (çev. Rızâzâde Şafak), Tahran 1337 hş., s. 30; Curfâdekânî, Ebu's-Şeref Nâsîh b. Zafer, *Tercume-i Târîh-i Yemûnî* (nşr. Ca'fer-i Şi'âr), Tahran 1340 hş., s. 24; Şafak, Rızâzâde, *Târîh-i Edebiyyât-ı İrân*, Tahran 1352 hş., s. 129; Ahmed İdâreçi-yi Gîlânî, *Şâ'irân-ı Hem'asr-ı Rûdekî*, Tahran 1370 hş., s. 273-284; Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyyât der İrân*, I-V, Tahran 1371 hş., I, 407-408; *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (haz. Hasan-i Enûşe v. dğr.), I-III, Tahran 1375-1378 hş., III, 23-24; Şemseddîn Sâmi, *Kâmûsü'l-a'lâm*, I-VI, İstanbul 1314, I, 747; *Başlangıçtan Gaznelilere Kadar İran Edebiyatı Tarihi* (haz. Mehmet Atalay), Erzurum 2000, s. 105-109.

Söz konusu kasidenin 45 beyitlik kısmı, Diyarbakırlı Said Paşa⁷ tarafından da manzum olarak Türkçeye çevrilmiştir.⁸ *Remel* bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezni ile yapılan bu çeviri, müterciminin ölümünden sonra, oğlu Süleyman Nazif⁹ tarafından bir mukaddime ile birlikte *Mahfil* dergisinde yayımlanmıştır.

Süleyman Nazif'in mukaddimesi ile, kasidenin, Diyarbakırlı Said Paşa tarafından yapılan çevirisi ve Arapça metni, *Mahfil* dergisinden alınarak sunulmuştur¹⁰:

Küçük Bir Mukaddime

Pederim Diyarbakırlı Saîd Paşa merhûmun şimdîye kadar intişâr etmemiş bir manzûme-i müterceme veya Tercüme-i manzûmesini tam 40 seneden beri medfûn bulunduğu gayr-ı matbû divanından ayrıca istinsah ile Mahfil'in cidâr-ı kabûlüne ta'lik etmek istiyorum. Aslı olan neşîde-i Arabiyye edebiyât-ı İslâm'da pek şâyi'dir. Bazı ebyât ve mesârîni mesel sûretinde darb ederler. Tercüme-i manzûmesiyle birlikte neşredilirse, o edebiyata livechillâh hizmetden başka bu dâr-ı fenâda bir gâye, bir emel takib etmemiş olan iki müslümanın rûhuna hizmet, yani bir kere daha vesîle-i yâd ve rahmet olur ümidindeyim.

Tercümenin elfâzında bugünkü zevk ve şîve şöyle dursun, vücûda getirildiği zamana nisbetle bile köhne addedilecek şeyler bulunduğunu bilirim. Maksadım bir bedâ-i

⁷ Osmanlı yazar ve tarihçisi. Mardin mutasarrıfı iken 1308'de vefat etti. Basılmış eserleri: *Mizânü'l-edeb*, *Divânçe-i Eş'âr*, *Mir'ât-ı Sıhhat*, *Türkçe Hulâsa-i Mantık*, *Nuhbetü'l-emsâl*, *Tabsıratü'l-insân*, *Mir'âtü'l-iber*. Ayrıca, *Müstakîm ol Hazret-i Allâh utandırılmaz seni* nakaratlı ahlâkî bir manzumesi vardır. *Mizânü'l-edeb*, Osmanlı Edebiyatı namına dilimizde yazılan önemli eserlerdendir. Bu konuda bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III* ve *Ahmed Remzî Akyürek Miiftâhu'l-kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi* (haz. Mustafa Tatcı - Cemâl Kurnaz), Ankara 2000, II, 241-244.

⁸ Bu ünlü kasidenin başka Türkçe tercümelerinin de olduğu düşünülebilir. Nitekim Abdülhâlık Nasûhî Bey (ö. 1330/1912), bu kasideyi

Dünyâ ziyâdeliği insâna noksândır

Hem kâr-ı nâçîz mahz-ı ayn-ı hüsrândır

matlarıyla Türkçeye çevirmiştir. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri (Kemâlî'ş-şuarâ)* (haz. Müjgân Cunbur - M. Kayahan Özgül - Hidayet Özcan - İbrahim Baştuğ), I-IV, Ankara 1999-2000, III, 1510.

⁹ Şair ve yazar (1870-1927). Ebüzziya Tefvik'le birlikte *Tasvîr-i Efkâr* gazetesini çıkardı. Çeşitli illerde valilik yaptı. İstanbul'un işgali üzerine yazdığı *Kara Bir Gün* adlı yazıyla işgali protesto etti. Daha sonra Malta adasına sürüldü. Şiirleri *Servet-i Fünun*'da yayımlandı. Nesirde daha başarılı oldu. Eserlerinden birkaçı: *Gizli Figanlar*, *El-Cezire Mektupları*, *Batarya İle Ateş*, *Firak-ı Irak*, *Çal Çoban Çal*, *Tarihin Yılan Hikâyesi*, *Malta Geceleri*, *Hz. İsa'ya Açık Mektup*, *Çalınmış Ülke*, *Mehmet Âkif*, *Yıkılan Müesseseler*. Bu konuda bk. İhsan Işık, *Türkiye Yazarları Ansiklopedisi*, Ankara 2001, s. 832-833.

¹⁰ Bu kısımda tarafımızdan verilen bilgiler köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

manzûmeyi neşre delâlet değil, *sebeb-i hayâtının bir yâdigâr-ı hayâtını nisyân ve ziyâ'dan vikâye etmektir. Bu tercümede şiir arayanlar belki inkisâr-ı hayâle uğrarlar. Fakat ihlâs ve imandan eser görmek isteyenlerin matlablarını tatmin edecek beyitler nâdir değildir. Nişantaşı, 12 Haziran 1922. Süleyman Nazif.*

Fâzıl-ı meşhûr Ebu'l-Feth el-Bustî'nin¹¹ ريادة المرء في دنياه نقصان mısraıyla musaddar olan *Kasîde-i Nûniyye*'lerinin tercüme-i manzûmesi:

- 1- İzdiyâd-ı mâl-i dünyâ mûcib-i noksân olur
Hayra makrûn olmayan her maslahat hüsrân olur
- 2- Âdeme her bir nasîbin kim sebâtı olmaya
Ma'ni-i vicdânı nefsü'l-emrde fikdân olur
- 3- Ey metâ'-ı dehri cem'e hırs ile me'lûf olan
Mâldan yüz gösteren hazz ü mesâr ahzân olur
- 4- Ziyet-i dünyâ vü dünyâya gönül rabetme kim
Her safâsı bir keder, her vaslı bir hicrân olur

¹¹ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân*'ında bâ'nın zammıyla "Bust" kelimesinin "bustan" manasına geldiğini söyledikten sonra medlûlünün Sicistan, Gaznîn ve Herat arasında ve Kâbil mülhakatından havası sıcak, suyu bol, bağı, bahçesi çok bir memleket olduğunu, lâkin VII. asrın ibtidalarında harâba yüz tuttuğunu haber veriyor.

Oradan yetmişmiş olan meşâhîri sayarken nâzım-ı kasîde Ebu'l-Feth 'Alî b. Muhammed için الشاعر الكاتب Umrân b. Mûsâ b. Muhammed et-Tavlakî'nin:

إذا قيل أيُّ الأرض في الناس زينَةٌ   أحسنًا و قُنَّا أَيْهَجُ الأَرْضِ نُسْتَهَا
فلو أني أدركت يومًا عميلها   لمرمت يدُ السَّسِي دهرًا و نُسْتَهَا

kıt'asıyla "Arzın en latîf yeri neresidir?" diye sorulacak olursa "Bust beldesidir" diyeceğini ve oranın eşrâfiyle mülâkat edebilirse Ebu'l-Feth el-Bustî'nin elini tutup öpeceğini söylemiş olduğunu yazıyor. [Yâkût el-Hamevî, *Kitâbu Mu'cemi'l-buldân*, I-VI, Tahran 1965, I, 612.]

Yâkût el-Hamevî'nin Ebu'l-Feth'e "sâhibu't-tecnîs" demesi, müşarûniyleyin من أصلح فاسده أرعم حاسده yani "*Hâlindeki fesadı ıslâh eyleyen, hasedkârının burnunu yere sürmüş olur*" ve من أطاع غضبه أضاع أدهب yani "*Gazabına uyan, edebini kaybetmiş olur*" gibi müsecca' fıkralar tahririndeki kudret ve ihtisasına mebnidir.

Ebu'l-Feth el-Bustî'nin Bust hâkimi Batyuz'un kâtibi iken şehrin Ebû Mansûr Sebuktekin tarafından fethi üzerine ona ve ba'dehu Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'ye intisab ile 400 tarihinde vefat eylemiş olduğu *Kâmûsu'l-a'lâm*'da [I, 747] muharrerdir.

Diyarbakırlı Saïd Paşa merhûmun 1300 tarihinde ve o zamanın ilcâât-ı ma'fûmesine tebeyyetle ancak 45 beytini tercüme eylemiş olduğu bu meşhur kasîde 63 beyitten ibarettir. Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye reîs-i fâzılı Arapkirli Hüseyin Avnî Efendi hazretleri tarafından müstakil ve müfîd bir risâle ile Arapça şerh edilmiştir. Ünvanı *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyyeti'l-Bustiyeye* olan bu risale 1311 tarihinde İstanbul'da basılmıştır. *Mahfil*.

- 5- Eyleyim tafsîl gûş-ı hûşunu 'atfet bana
Hüsn-i emsâlim sana yâkût ile mercân olur
- 6- Nâsa ihsân et ki memlûkun ola her kalb-i hür
Bu müsellemdir ki insân bende-i ihsân olur
- 7- Hüsn-i hulku nefse ikbâlinle istikmâle bak
Çünkü insân nefsinî islâh ile insân olur
- 8- Bast kıl erbâb-ı hâcâta cenâh-ı şefkati
Hürr olan ehl-i niyâza her zamân a'vân olur
- 9- İ'tisâm et 'urvetü'l-vüskâ-yı 'ahd-i Hâlık'a
'Ahde istimsâk eden makrûn-ı itmi'nân olur
- 10- Maksudında Hâlık'ın gayrından imdâd isteyen
Bilmelidir nâsırı ya 'acz, ya hızlân olur
- 11- Men'-i hayrı i'tiyâd etmekden eyle ihtirâz
Mâni'-i hayra ne ihvân ü ne de hillân olur
- 12- Meyl-i halkı celbeder cûd ü sahâvet gösteren
Ehl-i buhlun mâlı halk içre ana fettân olur
- 13- Halkdan me'mûn olur her kimden olsa halk emîn
Hüsn-i ülfetle karîrü'l-'ayn olan şâdân olur
- 14- Çeşmini semt-i hevâ-yı nefsine temdîd eden
Haşr olunca Hakk'ı rü'yet eylemez hayrân olur
- 15- Her meşakkat ihtilât-ı gayrdan eyler zuhûr
Çünkü halkın hükm-i tab'ı mâ'il-i 'udvân olur
- 16- Eyleyen teftîşe meyl ahbâbının ahvâlini
Anların pek çoğunu hâ'in bulup gazbân olur
- 17- Meşveret eylerse her kim ki surûf-ı dehr için
İttilâ'âtı cihânın tab'ına bürhân olur
- 18- Tohm-ı şerri zer' eden şerr ü fesâd eyler hasâd
'Âkıbet ef'âl-i şerre meyleden nedmân olur
- 19- Kim ki ehl-i şerre rağbetle olursa hem-nişîn
Her şerîr anın kamîsinde birer su'bân olur
- 20- Ol beşûşü'l-vech kim hürr-i kerîmin himmeti
Bir muhabbet-nâmedir kim bişr ana 'ünvân olur
- 21- Var iken imkân-ı kudret dâ'im ol ihsânda
Çünkü imkânı 'atânın kâbil-i noksân olur

- 22- Gülşenin kim revnakı ezhâra eyler ittibâ'
Revnakı da her kerîmin 'adl ile ihsân olur
- 23- Perde-i nâmûsunu hetkeyleme dünyâ için
Hıfz-ı nâmûs eyleyen 'âkıl kerîmü'ş-şân olur
- 24- Ekşi yüzü olma 'arz eyle beşâşet hasma da
Düşmene 'arz-ı beşâşet mûcib-i ahzân olur
- 25- Hayr olan işlerde tecvîz-i tekâsül eyleme
Meymenet olmaz o hayr işlerde kim keslân olur
- 26- Hubb ü buğzu âdeme servetdir îcâb eyleyen
Sanma kim 'âlemde servetsizlere yârân olur
- 27- Mâldan mahrûm olan Sahbân olur Bâkıl olur
Bâkıl'ın destinde kim emvâl ola Sahbân olur
- 28- Muhtelifdir halk bir tab' üzre etmez ittihâd
Tab'-ı nâsın nev'ine ne hadd ü ne pâyân olur
- 29- Nâhun-ı minnetle tahdîş etme rûy-ı cûdunu
'Arz-ı minnet mâhi-i hâsiyyet-i ihsân olur
- 30- Hazmdan hâlî olan her şahsı etme müsteşâr
Sonra esrârın rehîn-i mevki'-i i'lân olur
- 31- Olmaz ehl-i meşveret dünyâda aslâ münkariz
'Arsa-i pehnâ içinde her zamân fûrsân olur
- 32- Dehrde her bir işin bir vakti bir îcâbı var
Çâr-sû-yı 'adlde her emre bir mîzân olur
- 33- Âcil olma işde zîrâ sohbetinden korkular
Nedc-i 'illetden mukaddem kimde kim buhrân olur
- 34- Bir vatanda mâla hem-şehri olan tuğyândır
Emziren hikmet ile takvâyı bir pistân olur
- 35- İnbisât eyler ma'îşetce kanâ'atdan zuhûr
Hırs ile me'lûf olan ehl-i tama' gazbân olur
- 36- Hâsıl olmaz bir kerîmin ki vatanda râhatı
Ol kerîme sâha-i gabrâ bütün evtân olur
- 37- Gâfil olma aç gözün ey zulm ile mesrûr olan
Sen ne gûne nâ'im olsan da felek yakzân olur

- 38- Eyleyen 'ilm ü kemâl ü hüsn ü hulku iltizâm
Dehrde bir katre su içmezse de reyyân olur
- 39- Cehl ile her kim ki ülfet etmeden hoşnûddur
Bahra müstağrak bile olsa yine 'atşân olur
- 40- Ey şebâbında şarâb-ı hüsn ile ser-mest olan
Rüşde etmez ittisâl ol kimse kim sekrân olur
- 41- Gurralanma kasr-ı 'ümrân-ı cemâlin seyr edip
Şeybden evvel o 'ümrânın çoğu vîrân olur
- 42- Şâb ma'zûr olsa da kim der ana ma'zûr kim
Vakt-i şeyhûhet içinde tâbi'-i şeytân olur
- 43- Her günâhı mağfîret eyler Gafûr-ı Kibriyâ
Anda kim ser-mâye-i ihlâs ile îmân olur
- 44- Cebreder her kesri dîn ammâ ki zulm ashâbının
Sanma kim kesr-i rimâhı kâbil-i cûbrân olur
- 45- Yazdığım sözlerdeki emsâle dikkat eyle kim
Tâlib-i îzâha ol emsâlden tibyân olur

- 1- زِيَادَةُ الْمَرْءِ فِي دُنْيَاهُ نَقْصَانُ   وَ رِيحُهُ غَيْرَ مَحْضِ الْخَيْرِ خُسْرَانُ
- 2- وَ كُلُّ وَحْدَانٍ حَظٌّ لَا نَبَاتَ لَهُ   فَإِنَّ مَعْنَاهُ فِي التَّحْقِيقِ فَقْدَانُ
- 3- وَيَا حَرِيصًا عَلَى الْأَمْوَالِ تَجَمُّعُهَا   أَنْسَيْتَ أَنَّ سُورَ الْمَالِ أَحْزَانُ
- 4- دَعِ الْفُؤَادَ عَنِ الدُّنْيَا وَ زِينَتِهَا   فَصَفُّوْهَا كَدَّرَ وَ الْوَصْلُ هِجْرَانُ
- 5- وَأَرْعَ سَمْعَكَ أَمْثَالًا أَفْصَلُهَا   كَمَا يُفْصَلُ يَاقوتَ وَ مَرْجَانُ
- 6- أَحْسِنِ إِلَى النَّاسِ تَسْتَعْبِدُ قُلُوبَهُمْ   فَطالَمَا اسْتَعْبَدَ الْإِنْسَانُ إِحْسَانُ
- 7- أَقْبِلْ عَلَى النَّفْسِ وَ اسْتَكْمِلْ فَضَائِلَهَا   فَأَنْتَ بِالنَّفْسِ لَا بِالْجِسْمِ إِنْسَانُ
- 8- وَ كُنْ عَلَى الدَّهْرِ مِعْوَانًا لَدَى أَمَلٍ   يَرْجُو نَدَاكَ فَإِنَّ الْحُرَّ مِعْوَانُ
- 9- وَ اشْدُدْ يَدَيْكَ بِحَبْلِ اللَّهِ مُعْتَصِمًا   فَإِنَّهُ الرُّكْنُ إِنْ خَانَتْكَ أَرْكَانُ

- 10- من استعان بغير الله في طلبِ
فإن ناصرَه عجزَ و خذلانُ
- 11- من كان للخير مئاعًا فليس له
على الحقيقة إخوان و أخدانُ
- 12- من جاد بالمال مالَ الناس قاطبةً
إليه و المالُ للإنسانِ فتانُ
- 13- من سالمَ الناسَ يسلمَ من عوائلهم
وعاش وهو قَريبُ العينِ خذلانُ
- 14- من مدَّ طرفًا لفرطِ الجهلِ نحو هوى
أغضى على الحقِّ يوماً وهو خزبانُ
- 15- من عاشَرَ الناسَ لاقى منهم نصبا
لأنَّ سوسهمُ بغيٌّ و عُذوانُ
- 16- ومن يُفتشَ عن الإخوان يفلهمُ
فجُلُّ إخوانِ هذا العصرِ خوانُ
- 17- من استشارَ صُروفَ الدهرِ قامَ له
على حقيقةِ طبعِ الدهرِ بُرهانُ
- 18- من يزرعَ الشَّرَّ يحصدُ في عواقبه
ندامةً و لِحصدِ الزَّرْعِ إبانُ
- 19- من استنامَ إلى الأشرارِ نامَ وفي
قَميصِهِ منهمُ صلٌّ و نُعبانُ
- 20- كُنْ رقيقَ البشرِ إنَّ الحرَّ همته
صحيفةٌ و عليها البشرُ عُنوانُ
- 21- أحسنُ إذا كان إمكانٌ و مقدرةٌ
فلن يدومَ على الإحسانِ إمكانُ
- 22- فالرؤسُ يزُدانُ بالأنوارِ فاغمةً
والحرُّ بالعدلِ والإحسانِ يزُدانُ
- 23- صنُّ حرٍّ و جهك لا تهتك غلاته
فكلُّ حرٍّ حرُّ الوجهِ صوانُ
- 24- فإن لقيتَ عدواً فالقهه أبداً
والوجهُ بالبشرِ والإشراقِ غصانُ
- 25- دَعِ التكاسُلَ في الخيراتِ تطلبها
فليس يسعدُ بالخيراتِ كسلانُ

- 26- والناسُ أعوانٌ من والثَّهْ ذَوُّكُتُهُ وَهُمْ عَلَيْهِ إِذَا عَادَتْهُ أَعْوَانُ
- 27- سَحْبَانٌ مِنْ غَيْرِ مَالٍ بِاقِلِّ حَصِيرٍ وَ بِاقِلِّ فِي تَرَاءِ الْمَالِ سَحْبَانُ
- 28- لَا تَحْسَبِ النَّاسَ طَبْعًا وَاحِدًا فَلَهُمْ غَرَائِزُ لَسْتَ تُحْصِيهِنَّ أَلْوَابُ
- 29- لَا تَحْدِثَنَّ بِمَطْلٍ وَحَةَ عَارِفَةٍ فَالْبِرُّ يَخْدِشُهُ مَطْلٌ وَلَيْكَا
- 30- لَا تَسْتَشِيرْ غَيْرَ نَذْبٍ حَازِمٍ يَقْظِ قَدْ اسْتَوَى فِيهِ إِسْرَارٌ وَإِعْلَا:
- 31- فَلْتَدَابِرِ فُرْسَانَ إِذَا رَكَضُوا فِيهَا أَبْرُوا كَمَا لِلحَرْبِ فُرْسَاد:
- 32- وَلِلْأُمُورِ مَوَاقِيتُ مُقَدَّرَةٌ فَكُلُّ أَمْرٍ لَهُ حَدٌّ وَ مِيزَاد
- 33- فَلَا تَكُنْ عَجَلًا فِي الْأَمْرِ تَطْلُبُهُ فَلَيْسَ يُحْمَدُ قَبْلَ التُّضْنِجِ بُحْرَاد
- 34- هُمَا رَضِيْعَا لِبَانٍ: حِكْمَةٌ وَ تَقَى وَ سَاكِنَا وَ طَنْ: مَالٌ وَ طُعْيَانُ
- 35- وَ ذُو الْقِنَاعَةِ رَاضٍ مِنْ مَعِيشَتِهِ وَ صَاحِبُ الحِرْصِ إِنْ أُنْزَى فَعَضْبَانُ
- 36- إِذَا نَبَا بِكَرِيمٍ مَوْطِنٌ فَلَهُ وَرَائِهِ فِي بَسِيطِ الْأَرْضِ أَوْطَانُ
- 37- يَا نَائِمًا فَرِحًا بِالْعِرِّ سَاعِدُهُ إِنْ كُنْتَ فِي سِنَةِ فَالْدَهْرِ يَقْظَانُ
- 38- يَا أَيُّهَا الْعَالَمُ المَرْضِيُّ سِرُّهُ أَنْبَشِرْ فَأَنْتَ بَغِيرِ الْمَاءِ رِيَّانُ
- 39- وَ يَا أَخَا الْجَهْلِ لَوْ أَصْبَحْتَ فِي لُحْجٍ فَأَنْتَ مَا بَيْنَهَا لَا شَكَّ ظَمَّانُ
- 40- يَا رَافِلًا فِي الشَّبَابِ الرَّحْبِ مُتَشَيِّبًا مِنْ كَأْسِهِ، هَلْ أَصَابَ الرُّشْدَ نَشْوَانُ
- 41- لَا تُعْتَرِرْ بِشَبَابٍ رَائِقٍ نَضِيرٍ فَكَمْ تَقَدَّمَ قَبْلَ الشَّيْبِ شُبَّانُ
- 42- هَبِ الشَّيْبَةَ يُتْلَى عُدْرَ صَاحِبِهَا مَا عُدْرُ أَشْيَبَ يَسْتَهْوِيهِ شَيْطَانُ

43- كُلُّ الذُّنُوبِ فَإِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُهَا   إِنَّ شَيْعَ الْمَرْءِ اخْلَاصٌ وَ إِيْمَانُ

44- فَكُلُّ كَسْرٍ فَإِنَّ الدِّينَ يَجْبِرُهُ   وَمَا لِكَسْرِ قَنَآةِ الدِّينِ جُرْأَانُ

45- خُذْهَا سَوَائِرَ أَمْثَالٍ مُهَذَّبَةً   فِيهَا لِمَنْ يَتَّعِنِي التَّبْيَانُ تَبْيَانُ